

SAKSBEHANDLER
Øystein Hagland

VÅR REF.
21/02235-1

DERES REF.

VÅR DATO
07.12.2023

DERES DATO

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Se mottakerliste

Tater-Millas hus gnr./bnr. 55/53 i Våler kommune – Vedtak om fredning

Vi viser til tidligere utsendt fredningsforslag for Tater-Millas hus datert 7. juni 2019, som har vært på høring hos berørte parter og instanser, samt Våler kommunestyres vedtak 28.10.2019. På grunnlag av dette gjør Riksantikvaren følgende fredningsvedtak:

VEDTAK:

Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 § 15 og § 19, freder Riksantikvaren Tater-Millas hus og et område i tilknytning til kulturminnet. Fredningen berører deler av gnr. 55 bnr. 53 i Våler kommune.

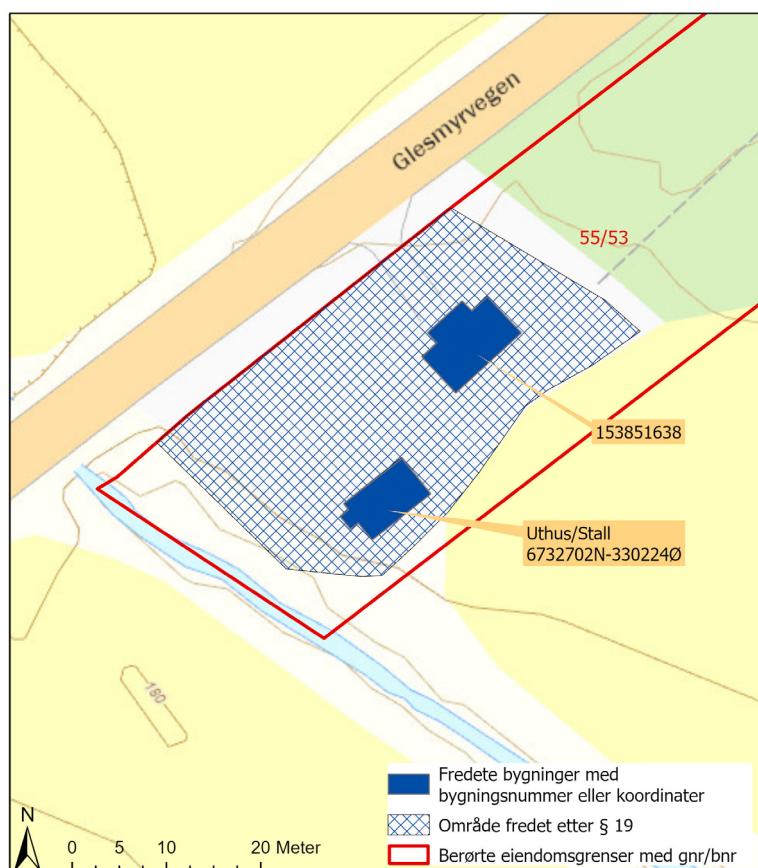
Omfanget av fredningen

Fredningen etter kulturminneloven § 15 omfatter følgende bygninger:

- Våningshus, bygningsnummer 153851638 Kulturminne-ID 132378-1.
- Uthus/stall, Kulturminne-ID 132378-2.

Fredningen omfatter bygningenes eksteriør og interiør og inkluderer hovedelementer som planløsning, materialbruk og overflatebehandling og detaljer som vinduer, dører, gerikter, listverk, ildsteder og fast inventar.

Fredningen av området etter kulturminneloven § 19 omfatter deler av eiendommen gnr./bnr. 55/53 og hagen rundt Tater-Millas hus. Mot veien og mot bekken er fredningsområdet avgrenset av gjerdet. Mot øst følger fredningsområdet jordkanten slik den var i forbindelse ved oppstart av fredningssaken. Mot nord-øst følger avgrensningen den tidligere skogkanten. Skogen er senere hugget i forbindelse med etablering av parkeringsplass. Området og bygningene er avmerket på kartet nedenfor.

Formålet med fredningen

Formålet med fredningen er å bevare Tater-Millas hus med tilhørende uthus/stall som et kulturhistorisk viktig eksempel på enkle boliger, ofte beliggende nært landeveien, brukt av romanifolket/taterne.

Formålet er videre å bevare anlegget som kulturminne knyttet til Tater-Milla (Jenny Emilie Pettersen (1886-1976), datter av den legendariske taterkongen Stor - Johan.

Fredningen skal sikre enkeltbygningene, bygningenes innbyrdes sammenheng, samt kulturhistoriske verdier knyttet til anlegget som helhet.

Fredningen av bygningenes eksteriør skal sikre bygningenes arkitektur. Både hovedstrukturen i det arkitektoniske uttrykket og detaljeringen, så som fasadeløsning, opprinnelige og eldre vinduer og dører, materialbruk og overflater, skal opprettholdes.

Formålet er videre å bevare rominndeling, bygningsdeler og overflater i de deler av interiøret som er kulturhistorisk interessante. Fast inventar skal bevares som en integrert del av interiøret. Dette gjelder også den plassbygde kjøkkenbenken som er en nybygd kopi av Tater-Millas originale kjøkkenbenk, samt overskapet over kjøkkenbenken som er et innkjøpt, eldre skap, satt inn i forbindelse med restaureringen på 2000-tallet. Formålet med å bevare disse tilbakeføringene er å sikre bygningen i størst mulig grad slik den stod på Tater-Millas tid, som en enkelt og sparsommelig utstyrt bolig.

Formålet med fredningen av området rundt bygningene er å sikre virkningen i miljøet gjennom å opprettholde anleggets karakter av boligeiendom slik det fremstår med gressflater omkring bygningene, enkelte trær og busker, samt portstolper og gjerder.

Fredningsbestemmelser

Fredningsbestemmelsene er utformet i samsvar med fredningens formål og gjelder i tillegg til kulturminnelovens bestemmelser om vedtaksfredete kulturminner fra nyere tid.

Kulturminne fredet etter kulturminneloven § 15

1. Det er ikke tillatt å rive, skade eller flytte bygningene eller deler av disse.
2. Det er ikke tillatt å bygge om bygningenes eksteriør eller interiør. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, jf. punkt 5.

3. Det er ikke tillatt å skifte ut bygningselementer eller materialer, forandre overflater eller utføre annet arbeid ut over vanlig vedlikehold på bygningenes eksteriør, interiør, faste inventar eller konstruksjon. Unntatt fra dette er eventuelle tilbakeføringer, og tiltak for å stabilisere og sikre bygningene. jf. punkt 5.

4. Alt vedlikehold og all istandsetting skal skje med materialer og metoder som er i tråd med bygningens egenart og på en måte som ikke reduserer de arkitektoniske og kulturhistoriske verdiene.

5. Tilbakeføringer til opprinnelig eller tidligere utseende og/eller konstruksjoner kan tillates i særlige tilfeller under forutsetning av at tiltaket kan gjøres på et sikkert, dokumentert grunnlag og etter dispensasjon fra fylkeskommunen.

6. Det er tillatt å sette inn varevinduer, tiltaket skal søkes om og godkjennes av fylkeskommunen før det iverksettes.

7. Det er tillatt å tilrettelegge for universell utforming i inngangspartiet. Tiltaket skal søkes om og godkjennes av fylkeskommunen før det iverksettes.

Området fredet etter kulturminneloven § 19

8. Innenfor det fredete området må det ikke settes i verk tiltak eller bruksendringer som kan forandre områdets karakter eller på annen måte motvirke formålet med fredningen. Dette gjelder alle former for bebyggelse, anlegg og utvidelse av vei eller parkeringsplass, oppsetting av gjerder, skilt, endring av beplantning eller beleg, planering, utfylling og andre landskapsinngrep. Det er imidlertid anledning til å tilbakeføre elementer på dokumentert grunnlag jf. punkt 5.

9. Innenfor det fredete området kan det tillates bygging av en scene til underholdningsbruk. Scenen må tilpasses slik at den harmonerer med området og bygningene. Planer for oppføring av scenen skal søkes og godkjennes av fylkeskommunen før tiltaket iverksettes.

10. Innenfor det fredete området kan det oppføres et brønnhus. Brønnhuset må søkes og godkjennes av fylkeskommunen før tiltaket gjennomføres.

Følger av fredningen

Lovhenvising

Når det gjelder behandlingen av fredete kulturminner og områder, vises det til kulturminneloven §§ 15a, 16, 17, 18, 19 og 21, samt ovennevnte fredningsbestemmelser.

Arbeider som krever tillatelse etter plan - og bygningsloven, må i tillegg forelegges kommunale myndigheter. Det gjøres oppmerksom på at tillatelser etter kulturminneloven må foreligge før arbeider i tråd med plan - og bygningsloven kan settes i verk.

Vedlikehold

Det er eier som har ansvar for det løpende vedlikeholdet av fredete bygninger og anlegg. Det grunnleggende prinsippet for vedlikehold av fredete bygninger er å bevare mest mulig av de opprinnelige eller eldre bygningselementene og detaljer som kledning, vinduer, dører, listverk, gerikter og overflatebehandling. Vedlikehold av fredete bygninger og anlegg skal så langt som mulig skje i samsvar med opprinnelig utførelse, teknikk og materialbruk og for øvrig i samsvar med frednings bestemmelsene.

For mer informasjon om vedlikehold og forvaltning av fredete bygninger og anlegg, vises til Riksantikvarens informasjonsblader.

<https://www.riksantikvaren.no/veileder/bygningar-og-anlegg-samling-av-informasjonsark/>

Dispensasjon

Fredningen medfører at det må søkes om tillatelse i forkant av alle typer tiltak som går ut over vanlig vedlikehold, jf. kulturminneloven §§ 15a og § 19 tredje ledd. Søknad om tillatelse skal sendes fylkeskommunen som avgjør om tiltaket kan iverksettes, evt. på visse vilkår. Oppstår det tvil om hva som anses som vanlig vedlikehold, skal fylkeskommunen kontaktes.

Økonomisk tilskudd

Private eiere kan søke fylkeskommunen om tilskudd til vedlikehold og istandsettingsarbeider. Dersom det etter § 15a blir gitt dispensasjon med vilkår som virker fordyrende på arbeidet, skal det gis helt eller delvis vederlag for utgiftsøkningen, jf. § 15a annet ledd. Fylkeskommunen kan gi opplysninger om frist for innsendelse av og krav til søknad.

<https://www.riksantikvaren.no/veileder/post-71-freda-kulturminne-i-privat-eige/>

Kort karakteristikk av kulturminnet

Tater-Millas hus ligger ca. fire kilometer øst for Våler sentrum og Glesmyra, like ved veien (fylkesvei 496), midt i det flate jordbrukslandskapet. Anlegget består av et lite bolighus med tilhørende uthus/stall og grøntarealer omkring bygningene. Eiendommen avgrenses av fylkesveien i vest, skog (delvis nedhogd) mot nord, et jorde i øst og en bekk i sør.

Bolighuset er bygget i 1941 av Embret Gunnarsrud. Jenny Emilie Pettersen (Tater - Milla), og mannen Wilhelm kjøpte huset i 1941. Wilhelm døde i 1941, men Milla bodde der til sin død i 1976.

Bolighuset er oppført i bindingsverk med utvendig panelkledning. Den er oppført i én etasje og med pyramidetak. Den har en grunnflate på ca. 45 kvadratmeter og er inndelt i kjøkken, oppholdsrom og et vindfang. Huset er i dag malt gult, men var hvitmalt på Tater-Millas tid.

Uthuset er oppført i bindingsverk, har pulttak og rødmalt panelkledning med hvite vinduer og dører. Uthuset er inndelt i tre rom og har i tillegg utedo tilbygd på enden mot sør.

For nærmere beskrivelse av kulturminnet vises det til vedlagt dokumentasjon.

Vurdering av kulturminnet. Begrunnelse for fredningsvedtaket.

Kulturminner etter taterne/romanifolket er underrepresentert på fredningslisten. Det er viktig at historiene til våre nasjonale minoriteter blir synliggjort og ivaretatt for fremtiden gjennom fredning.

Ettersom romanifolket/taterne har vært et reisende folk antas det å være et begrenset antall kulturminner knyttet til gruppen. Til reisevirksomheten knyttes det kulturminner som møteplasser, liggesletter, markeds plasser, skystasjoner og andre overnattingssteder. De som etter hvert ble bofaste valgte ofte enkle boliger hvor de bodde deler av året, mens de gjerne fortsatte å reise langs landeveien i sommerhalvåret med blant annet omførselshandel og håndverktjenester.

Tater-Millas hus er et godt bevart eksempel på typen boliger det reisende folket tok i bruk. Huset har enkel standard, med de viktigste funksjonene på plass. Det lille uthuset med stallplass forteller om viktigheten av hestehold for det reisende folket. Tater-Milla omtalte hesten som sin beste venn. Beliggenheten ved landeveien og Millas store

gjestfrihet gjorde at folk stadig kom innom henne på besøk. Mange har derfor et forhold til stedet og oppsøker det fortsatt i dag.

Tater-Milla var en sentral skikkelse i tatermiljøet. Både fordi hun var taterkongen Stor - Johans datter, men også fordi hun ved flere anledninger var synlig i media.

Dagfinn Grønsets bok, *Tater- Milla. Stor- Johans datter* kom ut i 1974, og handlet om hennes liv med 50 år på landeveien. Etter dette ble hun også landskjent, og en symbolskikkelse for minoritetsgruppen landet over.

Tater-Millas lille hus ved veien i Våler har derfor i dag høy symbolverdi for taterne/romanifolket, og mange er opptatt av at det skal bevares og formidles som kulturminne i fremtiden. Våningshuset er restaurert i perioden 2006 – 2011 med midler fra Riksantikvaren og daværende Hedmark fylkeskommune.

Tilstand og økonomiske konsekvenser av fredning

Det er to bygninger som er omfattet av fredningen. Våningshuset er nylig restaurert og er generelt i god stand, tilstandsgrad/TG 2, blant annet grunnet tilstand på vinduer og pipe. Uthuset har TG 2. Dører, do-tilbygg og en del av kledningen er ikke istandsatt. Tak og syllstokk er reparert i 2016. De bygningsdelene som fortsatt er dårlige, representerer ikke noen stor risiko for nye følgeskader.

Ut ifra gjeldende Norsk Standard EN - NS 16096 vil dette si at anlegget som helhet har TG 2.

Riksantikvarens vurdering

Ut ifra en samlet vurdering, anser ikke Riksantikvaren at det vil innebære vesentlige økonomiske merkostnader for staten å gjennomføre fredning av Tater-Millas hus.

Riksantikvarens myndighet

Det følger av kulturminneloven § 15 jf. § 22 at departementet kan frede byggverk og anlegg, eller deler av dem, av kulturhistorisk eller arkitektonisk verdi. Det følger videre av § 19 at departementet kan frede et område rundt et fredet kulturminne så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av kulturminnet i miljøet eller for å beskytte vitenskapelige interesser som knytter seg til det.

Myndighet til å fatte vedtak om fredning er delegert fra Klima - og miljødepartementet til Riksantikvaren jf. forskrift om faglig ansvarsfordeling mv etter kulturminneloven av 9. februar 1979 § 12 nr.1.

Lokalisering og eiendomsforhold. Reguleringsmessig status

Våler kommune er eier av Tater-Millas hus og uthuset/stallen, samt tomta gnr. 55 bnr. 53.

Området er i kommuneplanens arealdel satt av til LNF -område.

Adresse: Glesmyrvegen 345, 2436 Våler i Solør.

Tidligere var også deler av eiendommen gnr./bnr. 55/19 berørt av fredningen, men etter et jordskifte i 2020 er hele det fredete området samlet på gnr./bnr. 55/53.

Forholdet til naturmangfoldloven

Når kulturminneforvaltningen fatter vedtak, skal det samtidig gjøres en vurdering av om dette har innvirkning på naturmangfoldet. Dette følger av lov 19. juni 2009 nr. 100 om forvaltning av naturens mangfold (naturmangfoldloven). Lovens §§ 8 - 12 legges til grunn for vurderingen, jf. § 7.

Det er gjort søk i Artsdatabankens Artskart og Miljødirektoratets Naturbase for å fremskaffe nødvendig kunnskap for beslutningsgrunnlaget. Søket gjaldt sårbare og truede arter. Det er ikke registrert sårbare eller truede arter i området som inngår i fredningen.

Bakgrunn for fredningen

I forbindelse med Riksantikvarens fredningsstrategi og påfølgende satsing på kulturminner etter våre nasjonale minoriteter, skal et utvalg av kulturmiljøer etter romanifolket/taterne velges ut for fredning. Bakgrunnen for denne nasjonale satsingen er en kartlegging av fredete kulturminner i Norge fra 2011, der det ble avdekket at svært få kulturminner knyttet til nasjonale minoriteter var representert på fredningslisten. Kulturminnene som velges ut til fredning skal være representative for romanifolket/taternes liv og historie i Norge, og bidra til å ivareta deres historie i en europeisk sammenheng. Arbeidet er forankret i de europeiske rammekonvensjonene om vern av nasjonale minoriteter av 1993, St. Meld 16 (2004-2005), Meld. St. 35 (2011-2012) og Meld. St 16 (2019-2020).

Tater-Millas hus har lenge vært aktuelt for fredning etter kulturminneloven.

Kulturmiljømyndighetene har brukt ressurser på å kjøpe og sette i stand eiendommen og det har ligget til grunn at istandsettingen ville etterfølges av fredning.

Redegjørelse for saksgang og innkomne bemerkninger

Melding om oppstart av fredning ble, i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 1

meddelt grunneiere og rettighetshavere i brev av 18. mars 2019. Oppstarten av fredningen ble også kunngjort i avisene Glåmdalen og Østlendingen.

Det kom ikke inn merknader til meldingen om oppstart av fredning innen fristen 7. juni 2019.

Riksantikvaren utformet fredningsforslaget, som i ble sendt høring til berørte parter. Fredningsforslaget ble kunngjort i avisene Glåmdalen, Østlendingen og Norsk lysingsblad og lagt ut til offentlig ettersyn i Våler kommune.

Høringsuttalelsene og merknader

Under offentlig ettersyn kom det inn en merknad, fra Tater-Millas venner v/Thor Engebretsen. I e-post av 6. juni 2019. skriver Tater-Millas venner:

"Tater Millas Venner er en stiftelse sammensatt av nære etterkommere etter Milla, og representanter fra kulturinteresserte personer i Våler. Stiftelsen tok tak i stedet da dette stod uferdig og ubenyttet, og etter samtykke av Våler kommune. Stiftelsen har leieavtale på stedet med eieren Våler kommune i 5 år med regulert rett til fornying. Stiftelsen bruker stedet nå på 2. året, og allerede avholdt en rekke arrangementer der. I 2019 vil det bli avholdt 5 faste arrangementer. En av etterkommerne bor i huset en mnd i sommerhalvåret."

Tater-Millas venner hadde i tillegg følgende konkrete merknader/rettelser:

"Side 3, avsnitt 3: Deler av kjøkkenbenken er feil. Utslagsvask vannpumpe/håndpumpe må innsettes der benken nå er laget. Overskapet er innkjøpt og montert i 2018. Dette må males om. Huset utvendig mangler brystningslister, vindu i gangen er feillaget, og det mangler også et vindu. Som riktig påpekt er huset feil malt. Vinduer og dører er også feil malt.

"Grinda" føyes til under dette punktet. Det er sterkt ønskelig at alt inventar/innbo i huset blir fredet. Side 4 avsnitt 4: En vil sterk tilstille forslaget pkt 8. at det tillates oppsetting av scene for bruk av artister under arrangementene. Side 5 avsnitt Originalskjøte på huset er utferdiget 29.april 1941 (ikke 1940 som det står i forslaget) Wilhelm døde den 231041.(Ikke en mnd etter som i forslaget) Side 6 avsnitt 5: Mye er feilgjort og må gjøres om. Ufaglært arbeidskraft og mangelfull kvalitetssikring. Tater-Millas Venner er svært glad for at stedet blir fredet, og dermed kan sikres for ettertiden. Vi ser om ønskelig frem til et konstruktiv samarbeide."

Riksantikvarens kommentar

Riksantikvaren tar i hovedsak merknadene fra Tater-Millas venner til etterretning.

Riksantikvaren er positive til at kjøkkenbenken (som er en del av det faste inventaret) blir bygget om slik at den fremtrer historisk korrekt og i tråd med sitt opprinnelige utseende jf. fotodokumentasjon fra Tater-Millas tid i huset.

Når det gjelder merknadene om tilbakeføring (f.eks. malt farge på kjøkkenskap, utvendig farge og detaljering), viser vi til at fredningsbestemmelsene åpner opp for slik rekonstruksjon så sant dette skjer på dokumentert grunnlag og i samråd med fylkeskommunen.

Det kom ønske om fredning av innbo og løsøre. Dette er noe som sjelden tas med i fredningssaker, og i så fall blir det tatt med et svært begrenset utvalg løst inventar. Vi finner det i denne saken ikke hensiktsmessig å frede løst inventar. En fredning av løst inventar låser interiørets funksjoner og krever dispensasjon fra fredningen dersom inventaret skal lånes ut, eller på annen måte tas ut av bygningen. Dette er utfordrende både for eier, bruker og for kulturmiljøforvaltningen. Derfor er det i dag svært uvanlig å frede større løst inventar, men dette kan ivaretas med en privatrettslig avtale.

Til merknaden om dispensasjon til å oppføre en mindre utescene i hagen, er det åpnet opp for dette i fredningsbestemmelsenes punkt 8. En forutsetning er at utforming og plassering skal forhåndsgodkjennes av kulturminnemyndigheten i Innlandet fylkeskommune.

Våler kommunes vedtak

Våler kommunestyre gjorde følgende vedtak 28.10.2019

K - vedtak:

Med hjemmel i lov om kulturminner av 9. juni 1978 nr. 50 § 15 og § 19 jf. § 22, foreslår Riksantikvaren å frede Tater-Millas hus og et område i tilknytning til kulturminnet. Fredningen berører gnr./bnr.55/53, samt et mindre areal av gnr./bnr. 55/19 i Våler kommune.

Våler kommune støtter forslaget til fredning".

Endret eiendomsgrense og betydning for fredningsvedtaket

I forbindelse med ferdigstilling av vedtaket ble Riksantikvaren klar over at det ble gjennomført et jordskifte 31.03.2020. Jordskifte innebærer at hele området som var foreslått fredet befinner seg på gnr./bnr. 55/53. Det innebærer at eiendommen gnr/bnr 55/19 og eier Arne Asmund Skarderud ikke lenger er berørt av fredningen.

Riksantikvaren har derfor utarbeidet et nytt kart. Eier av 55/19 er kopimottaker.

Befaring november 2023

24.11. 2023 gjennomførte Riksantikvaren befaring med representanter for Tater-Millas venner, Våler kommune og Innlandet fylkeskommune. Formålet med befaringsen var å orientere om arbeidet med fredningsvedtaket og å drøfte mulige tiltak. Under befaringsen ble det gjennomgått enkelte skader og følgende behov ble reist: Tilbakeføring av gjerde, lampe på kjøkken, hylle/kant over komfyr, Jøtulovn i stue, vask og vannpumpe med vann fra brønn, etablering av nytt brønnhus, montering av varevinduer, behov knyttet til universell utforming og stabilisering.

Riksantikvaren viser til at fredningsbestemmelsene åpner for tilbakeføring på sikkert grunnlag jf. punkt 5. Riksantikvaren viser til at flere tiltakene kan være søknadspliktige etter annet regelverk.

Riksantikvaren har forståelse for behov for brønnhus og varevinduer.

Riksantikvaren viser til at Tater-Millas hus under istandsetting har blitt plassert på en høyere grunnmur enn den stod tidligere. Den nye grunnmuren har gitt et for langt spenn og manglende fundament under gulvet. Det innebærer at bygningen "henger" og svikter når publikum besøker bygningen. Dagens plassering medfører også utfordringer knyttet til tilgjengelighet og universell utforming for et hus som benyttes som samlingspunkt. Riksantikvaren er opptatt av tilrettelegging for mennesker med funksjonsnedsetting og universell utforming. Vi viser til at evt. tiltak skal søkes om og godkjennes på forhånd av Innlandet fylkeskommune i tråd med fredningsbestemmelsen.

Fredningsbestemmelsene er oppdatert i tråd med overnevnte tiltak som ble drøftet under befaring.

Når det gjelder en fremtidig utescene, så har Riksantikvaren valgt å beholde bestemmelsen som åpner for en utescene, men vil samtidig uttrykke skepsis til planlagt plassering i hagen. Under befaringsen ble en alternativ løsning med samling av scene, formidling, kjøkken og sanitære funksjoner på Millasletta drøftet. En slik løsning vil i sin helhet ligge utenfor fredningens omfang, og fremstår som skånsom og mer heldig for kulturminnet.

Opplysning om klageadgang og tinglysing

Riksantikvarens vedtak om fredning kan påklages til Klima- og miljødepartementet, jf. forvaltningsloven § 28. Eventuell klage stiles til Klima- og miljødepartementet, men sendes Riksantikvaren innen tre uker fra fredningsvedtaket er mottatt, jf. forvaltningsloven § 29.

Fredningsvedtaket vil bli tinglyst av Riksantikvaren i samsvar med kulturminneloven § 22 nr. 5.

Vennlig hilsen

Hanna Geiran
Riksantikvar

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Vedlegg:

Kopi til: Taternes Landsforening, postboks 222, 2240 Magnor/ Anno museum avd. Glomdalsmuseet, Postboks 117, 2401 ELVERUM/ Landsorganisasjonen for Romanifolket, c/o Lars Harstad Postboks 8116, 4675 KRISTIANSAND S/ Klima- og miljødepartementet, Postboks 8013 Dep, 0030 OSLO/ Innlandet fylkeskommune, Postboks 4404 Bedriftssenteret, 2325 HAMAR

Mottaker	Kontaktperson	Adresse	Post
Våler kommune		Kjosveien 1	1592 VÅLER I ØSTFOLD
Arne Aasmund Skarderud		Vestre Strætåsvegen 120	2436 VÅLER I SOLØR
Tater Millas Venner		Glesmyrvegen 345	2436 Våler i Solør